

Protokoll fra møte i Studieutvalget ved Det juridiske fakultet

Tirsdag 14. juni kl. 09:15 – 10:15.

Møterom 546

Til stede:

Bjørnar Borvik (leder) (a)

Jan Ove Færstad – vara for Bjørn Henning Østenstad (a)

Anneken Sperr (a)

Kjersti Bakke Sørensen (c)

Vegard Fosso Smievoll (d)

Forfall: Bjørn Henning Østenstad (a), Jonas Jensen (b), Sandra Guderud (d)

Sekretær: joanne.spjelkavik@jurfa.uib.no

Neste møte: 22. august 2016.

Sak 49/16	Godkjenning av innkalling og dagsorden
	Innkalling: Ingen merknader Dagsorden: Ingen merknader
Sak 50/16	Orienteringssaker
1	Protokoll fra SU 24. mai. Godkjent på sirkulasjon 26. mai. OBS – ekstern lenke – må lastes ned separat.
2	Fullmaktsvedtak a) JUS253-2-A Kommunalrett, JUS260-2-A Design- og patentrett og JUS256-2-B Skatterett II Tilleggs litteratur b) EXFAC Juridisk forprøve Vurderingsformer Redaksjonell endring Fullmaktsvedtakene fås ved henvendelse til Johanne.spjelkavik@jurfa.uib.no
Sak 51/16	Saker til drøftelse/høring/uttalelse
1	
SU uttaler	
	Vedtakssaker
Sak 52/16	Retningslinjer for godkjenning av sensorer og undervisere. Forslag til tilføyelse.
Vedtak	Punkt 1 b i Retningslinjer for godkjenning av sensorer og undervisere gis følgende tilføyelse: I tillegg vil det samlede karakterbildet vurderes, særlig med henblikk på fordelingen av karakterer over tid og på aktuelle emner.
Sak 53/16	Publisering av undervisnings- og eksamensmaterieill. Ref. SU-sak 33/16-4 fra 24. mai 2016. Forslag fra studieadministrasjonen.
Vedtak	For eksamensoppgaver, sensorveiledninger, obligatoriske kursoppgaver og veiledninger til slike, vedtas publiseringsrutiner som angitt i matrisen. For øvrig undervisningsmaterieill og eventuelt annet, vedtas en policy og tilråding som angitt i matrisen. Her er opphavspersonens rettigheter avgjørende, og vedkommende bestemmer om, hvor og hvordan publisering skal skje.
Sak 54/16	Sidetallsnorm. Ref. SU-sak 38/16 fra 24. mai 2016. Nytt forslag til vedtak.
Vedtak	1. Bestemmelsen om sidetallsnorm i Studieplan for integrert masterprogram i rettsvitenskap ved Det juridiske fakultet i Bergen endres til: «Hovudlitteraturen skal ha eit omfang på mellom 30 og 60 tekstsider pr. studiepoeng.» 2. Det er ikke meningen at denne endringen i studieplanen skal åpne for en generell

og ugrunnet økning av hovedlitteraturen. Den nærmere fastlegging av omfanget på hovedlitteraturen skal skje med grunnlag i en vurdering av den samlede arbeidsbelastningen i emnet. Det skal videre tas hensyn til hvor i studiet emnet er plassert, sånn at hovedlitteraturen i emner som er plassert mot slutten av studiet normalt vil være mer omfattende enn emner tidlig i studiet.

3. Fakultetet går over til treårs-syklus for emneevaluering fra studieåret 2016/2017. Ved første gangs evaluering etter den nye syklusen skal det gjennomføres en bredspektret analyse av den samlede arbeidsbelastningen i emnet. En absolutt norm for sidetallsbegrensning av hovedlitteraturen er alene og i seg selv ikke tilstrekkelig for å sikre at arbeidsbelastningen i emnet er tilpasset antallet studiepoeng.

Avstemning: Studentrepresentanten stemte imot. De øvrige 4 stemte for.

Sak 55/16	JUS241 Strafferett Emnebeskrivelse: Læringsmål og litteratur. Forslag fra emneansvarlig. Merknad fra studieadministrasjonen.
Vedtak	Læringsmål og litteratur for JUS241 Strafferett vedtas som foreslått med virkning fra H16.
Sak 56/16	JUS111 Forvaltningsrett I Emneansvar.
Vedtak	Emneansvarlig Karl Harald Søvig er innvilget forskningstermin (fakultetsstyrevedtak 46/16 den 7. juni 2016) og Bjørn Henning Østenstad oppnevnes som emneansvarlig for JUS111 Forvaltningsrett I for studieåret 2016/2017.
Sak 57/16	Møtekalender Studieutvalget 2016/2017
Vedtak	Studiedekanen orienterte om at han vil være i permisjon i perioden 1/7 – 31/12 2016. Dekanen vil lede studieutvalget i perioden og forestå øvrige funksjoner som ellers forestås av studiedekanen. Deltakelse i Utdanningsutvalget er ikke avklart. Studieutvalgets møtekalender for 2016/2017 Alle møter berammet i 546, fra 09:15 – 11:30 Mandag 22. august Mandag 19. september Tirsdag 18. oktober Tirsdag 29. november Tirsdag 17. januar Tirsdag 28. februar Tirsdag 21. mars Tirsdag 25. april Tirsdag 23. mai Tirsdag 13. juni
Eventuelt	Christine Stoltz Olsvik orienterte etter et møte med EIA: Gamlebygget rehabiliteres utvendig til høsten; tak, vinduer og maling. Også portnerboligen omfattes. Oppstart uke 33, <i>etter kontinuasjonseksamen</i>. Eksamensdatoer «fredes», lesesalplasser utgår i perioder, det undersøkes med hensyn til erstatning hos HF/Sydenes. Sluttdato ikke avklart. Nærmere informasjon kommer.

Sak 52/16**Retningslinjer for godkjenning av sensorer og undervisere**

Punkt 1 i retningslinjene lyder slik:

1. Godkjenning av sensorer og undervisere
 - a. Sensorer og undervisere godkjennes av pro-/visedekan for undervisning.
 - b. For å bli godkjent kreves som utgangspunkt et vektet karaktersnitt på minst karakteren B, eventuelt karakteren 2.65.
 - c. For å bli godkjent som sensor på spesialemer og eksamener på 1. – 4. studieår kreves det normalt minimum to års yrkes- og/eller undervisningserfaring.
 - d. Spesialisering og personlig egnethet vektlegges også i vurderingen.
 - e. Ansatte med førstestillingskompetanse i rettsvitenskap kan brukes som sensorer og undervisere uten godkjenning av pro-/visedekan for undervisning.

Saken her tar ikke sikte på å endre de vurderinger som gjøres eller grunnlaget for dem. Vi tar utelukkende sikte på å klargjøre for søkere hva som vil bli lagt til grunn for vurderingen. Bakgrunnen er tilfeller der kravet til karaktersnitt i og for seg har vært oppfylt, men der eksamenskarakterene *mot slutten av studiet* eller i *aktuelle emner* er såpass svake at det likevel ikke er ønskelig å gi søkeren en generell godkjenning som sensor eller underviser. Søkere har hatt en forventning om engasjement (på bakgrunn av karaktersnittet) og ønsker en begrunnelse for hvorfor de ikke godkjennes, selv om de formelle kravene er oppfylt.

Engasjement på timebasis er ikke tilsetting. (Etter forvaltningsloven er tilsettingssaker dessuten unntatt fra bestemmelsene om begrunnelse og klage (fvl. § 3 andre ledd).) Engasjementene er heller ikke enkeltvedtak. Det er altså ikke krav om begrunnelse og klage etter fvl.

Som tjenestekjøper er det likevel et poeng at vi forholder oss ryddig til dem vi samhandler med. Forventningen om transparens i prosessene gjør seg gjeldende også her. Dokumentene i saken er dessuten i utgangspunktet offentlige etter offl, unntaket i § 25 gjelder «tilsetjing eller forfremjing i offentlig teneste».

Konkret

I noen tilfeller der søkerne oppfyller karaktersnittet, ser vi likevel at de neppe vil være et optimalt valg blant søkerne. Det gjelder primært i to tilfeller:

- Der karakteren i det aktuelle faget eller de aktuelle fagene er blant de svakere i snittet
- Der karakteren har vist en synkende tendens mot slutten av studiet.

Det fins også andre tilfeller der en konkret vurdering tilsier at karaktersnittet alene ikke gir det avgjørende bildet av søkerens faglige kvalifikasjoner.

Da retningslinjene ble laget, anså vi at punkt d ville dekke behovene for slike vurderinger. Erfaringen viser likevel at det ikke er helt tilfredsstillende for de søkerne som ikke blir godkjent på tross av at de oppfyller karakterkravet etter ordlyden. Det er altså behov for en viss utbygging av bestemmelsen om karakterkrav, sånn at den tar opp i seg også de strekpunktene som er angitt over.

Forslaget går ut på at punkt b gis en tilføyelse – her i fet skrift:

For å bli godkjent kreves som utgangspunkt et vektet karaktersnitt på minst karakteren B, eventuelt karakteren 2.65. **I tillegg vil det samlede karakterbildet vurderes, særlig med henblikk på fordelingen av karakterer over tid og på aktuelle emner.**

[Tilbake til sakslisten](#)

Sak 53/16

Undervisnings- og eksamensmateriell: Spørsmål om publisering

Det vises til sak 33/16 – 4 i Studieutvalgets møte den 24. mai.

Fakultetet møter i flere sammenhenger spørsmål om publisering av ulike typer undervisnings- og eksamensmateriell. Spørsmålet har flere sider, og det er grunn til å ta stilling til det på generelt grunnlag.

Rettslig grunnlag¹

Den alminnelige oppfatningen når det gjelder eksamensoppgaver og sensorveiledninger, er at denne typen materiale ikke er opphavsrettslig vernet på grunn av åvl. § 9, 1. ledd, 2. punktum:

Eksamensoppgaver og sensorveiledninger er materiale som inngår som ledd i enkeltvedtak (karakterfastsettelse) overfor studentene. Dette er ikke helt ubestridelig, men det virker som det mest balanserte standpunktet.

Når det ellers gjelder undervisningsmateriale, er utgangspunktet at dette faller inn under lærerens opphavsrett med mindre en kan påvise avtalerettslig grunnlag for å overføre rettighetene til arbeidsgiver (eller andre), jf. at åndsverk faller inn under opphavsretten til den som har skapt åndsverket etter åndsverklovens kapittel 1.

Her er den alminnelige oppfatningen at forelesningsdisposisjoner og tilsvarende undervisningsmateriale kan være noe som arbeidsgiveren har en viss rett til å disponere over dersom læreren slutter ved institusjonen, rett og slett fordi institusjonen ikke kan gjøres så avhengig av én enkelt ansatt at en mister alt grunnlag for undervisning i en slik situasjon. Andre må altså kunne bygge videre på lærerens undervisningsopplegg.

På sikt er det kanskje mulig å argumentere på tilsvarende måte når det gjelder digitale opptak av forelesninger og andre videoopptak, men på det nåværende utviklingstrinnet i undervisningen må det antakelig mer sees som et supplement til den tradisjonelle undervisningen. Dermed er det mer enn tvilsomt om opphavsretten til denne typen materiale overføres til institusjonen.

Her er det også grunn til å merke seg spesialitetsprinsippet for avtaletolkning i åvl. § 39 som innebærer at uklare avtaler tolkes i opphavsmannens favør.

Kortversjonen er dermed at læreren kan motsette seg bruk og publisering av det meste av produsert undervisningsmateriale, bortsett fra at institusjonen må kunne bygge videre på undervisningsopplegget (uten nødvendigvis å kunne bruke det direkte). Dermed er det gjennomgående ikke grunnlag for å «tvinge» lærere til å publisere materiale og videoopptak mot deres vilje, verken internt på fakultetet, ved UiB eller overfor allmenheten.

Materiale som omfattes

1. Eksamensoppgaver (etter at eksamen er avholdt)

¹ Dette avsnittet er skrevet av førsteamanuensis Knut Martin Tande.

Hovedregelen etter offl. er at dokumenter er åpne for innsyn, unntak må være hjemlet i offl. eller andre steder.

Om eksamensoppgaver heter det i § 26 at det kan gjøres unntak til eksamen er holdt – antitesen er at det deretter ikke kan gjøres unntak. Det vil si at **det må gis innsyn etter offl. i eksamensoppgaver etter at eksamen er holdt.**

Ingen andre publiseringer er påbudt eller forbudt, vi har heller ingen andre føringer lokalt eller sentralt.

Dette gjelder også kontinuasjonseksamen.

2. Sensorveiledninger (etter at sensuren er falt).

Om sensorveiledninger heter det i universitets- og høyskoleloven § 5-3 nr. 3: «Hvis det er gitt skriftlige retningslinjer for bedømmelsen, skal disse være tilgjengelige for kandidatene etter at karakterer er fastsatt.» Det vil si at **det aktuelle kullet i alle fall må få det tilgjengelig, i praksis på det aktuelle emnet i MittUiB.**

Sensorveiledninger vil ellers måtte regnes som «saksdokument» som etter offls hovedregel er åpent for innsyn. De er ikke omfattet av unntaket i § 26. Det er mulig de kan komme inn under unntaket i § 14, men det skal da foretas en vurdering etter merinnsynsprinsippet: «Organet bør gi innsyn dersom omsynet til offentlig innsyn veg tyngre enn behovet for unntak.» - jf. § 11. Etter dette vil vi fort ende med at **det må gis innsyn etter offl. i sensorveiledninger etter at sensuren har falt.**

Ingen andre publiseringer er påbudt eller forbudt, vi har heller ingen andre føringer lokalt eller sentralt.

Dette gjelder også kontinuasjonseksamen.

3. Skriftlig undervisningsmaterieell

3.1. Disposisjoner til forelesninger og lignende

Rettet mot studenter – primært på det aktuelle emnet.

Gjøres i praksis tilgjengelig i MittUiB. Spørsmålet er om det skal gjøres tilgjengelig

3.1.1. for andre enn de som overværer den aktuelle undervisningen

3.1.2. for andre UiB-studenter enn fakultetets

3.1.3. for andre enn UiB-studenter

3.1.4. for lengre tid enn «inneværende semester»

Publisering/tilgjengelighet er ikke særskilt regulert utover at materialet er opphavsrettslig beskyttet.

3.2. Veiledninger til oppgaver

Rettet mot arbeidsgruppeledere og storgruppeledere.

Gjøres tilgjengelig for dem i lukkede systemer.

Publisering/tilgjengelighet er ikke særskilt regulert utover at materialet er opphavsrettslig beskyttet.

3.3. Annet

4. Film- og lydfiler

4.1. Opptak av undervisning

Rettet mot studenter.

Publisering/tilgjengelighet er ikke særskilt regulert utover at materialet er opphavsrettslig beskyttet. Her gjelder et særskilt vern i alle fall inntil videre, basert på avtaler gjort med undervisere i tilknytning til introduksjon av digitaliseringen av undervisningen.

4.2. Instruksjonsfiler/annet

Typer publisering

- A. Tilgang i MittUiB
 - a. Bare de som er undervisnings- og/eller vurderingsmeldt til emnet
 - b. Alle med UiB-konto
 (Dette er de to alternativene MittUiB gir.)
- B. Ordinært innsyn etter offl.
- C. Publisering på fakultetets nettsider

Eksamensoppgaver

De er altså underlagt ordinært innsyn etter offl. Dvs. at enhver som ber om det, får tilgang til dem etter eksamen.

Spørsmålet er om de også skal gjøres tilgjengelig i MittUiB i tillegg (for emnets studenter eller alle UiB-studenter), og eventuelt på fakultetets nettsider (for enhver). Det kan gjelde permanent eller for en bestemt periode. Tidsbegrensing har liten effekt, ettersom det vil være mulig å laste materialet ned mens det er tilgjengelig, og da har man det i alle fall.

Vi vet at studenter etterspør tidligere eksamensoppgaver. Det er ikke nødvendigvis heldig at de innretter studiene sine etter eksamensoppgavene. På den annen side: Godt utformete oppgaver kan være gode veiledere for studiene. Og: Studenter som virkelig ønsker gamle oppgaver, kan be om innsyn etter offl. Å gjøre dem allment tilgjengelig i MittUiB (for alle egne og UiBs studenter) vil likevel sende noen signaler om en «normalisering» av å bruke eksamensoppgaver i studiet.

Vi vet også at andre enheter – med studiemodeller nær vår – etterspør eksamensoppgavene våre. De kan også få dem ved hjelp av ordinær innsynsbegjæring etter offl. De har ikke tilgang i MittUiB, men de har selvsagt tilgang til åpne nettsider. Spørsmålet er om vi «tjener» noe på å ikke publisere eksamensoppgaver på åpne nettsider.

Pr i dag er det Dokumentsenter¹ som håndterer innsynsbegjæringene. De henvender seg selvsagt til oss for å få tak i materialet som etterspørres. Det er også en viss mulighet for at alle saker om innsyn flyttes fra Dokumentsenter¹ til enhetene.

Alminnelige hensyn til transparens tilsier **publisering på åpne nettsider**. Det samme gjør hensynet til effektivitet: Å publisere dem åpent, ville representere en viss lette idet vi unngår å behandle forespørsler om innsyn. (I dag er det arkivet som behandler slike forespørsler.)

Vi legger til grunn at eksamensoppgaver ikke er opphavsrettslig beskyttet.

Sensorveiledninger

Sensorveiledningene skal altså være tilgjengelig *for studentene som har tatt den aktuelle eksamen umiddelbart etter at sensuren er falt*. Etter at klagefristen er ute, er det neppe grunn til at de skal være like umiddelbart tilgjengelig. Men også her vil det ha begrenset effekt å fjerne dem, ettersom de vil kunne lastes ned når de er tilgjengelig.

Et argument mot alminnelig tilgjengeliggjøring av sensorveiledninger som ofte trekkes fram, er at de er skrevet for *sensorene*, ikke for studentene. Det vil si at de klart nok underkommuniserer momenter som er «common knowledge» for sensorene, og følgelig feilkommuniserer til studenter som leser

sensorveiledningen som en «mønsterbesvarelse». Vi observerer en viss tilbøyelighet til å lese den sånn – jf. momenter fra klager over formelle feil ved sensuren.

Som vi har sett i innledningen, er sensorveiledninger åpne for innsyn etter offl. Alle som ønsker å se dem, vil kunne be om innsyn og må få dem. Vi registrerer en viss interesse fra institusjoner som tilbyr studier beslektet med våre. Dette trenger ikke være uheldig – det kan gjerne være uttrykk for et ønske om å samordne det faglige nivået. Et slikt formål vil fort kunne sammenfalle med våre egne kvalitetsbetraktninger.

Spørsmålet er om vi sender uheldige signaler om oppgaver og oppgaveskriving hvis vi gjør sensorveiledningene *alminnelig tilgjengelig* i MittUiB (for alle våre studenter eller for alle UiB-studenter), og/eller publiserer dem på åpne nettsider.

Som for eksamensoppgaver: Alminnelige hensyn til transparens tilsier **publisering på åpne nettsider**. Det samme gjør hensynet til effektivitet: Å publisere dem åpent, ville representere en viss lette idet vi unngår å behandle forespørsler om innsyn. Vi kan eventuelt utstyre dem med en standardtekst som opplyser om den spesifikke målgruppen de er skrevet for, og advarer mot å lese dem som «mønsterbesvarelse». Det bør også finnes en standardtekst som opplyser at ikke alle eksamener har sensorveiledning, for å unngå spørsmål etter slike som ikke fins. (I så tilfelle er det kritisk viktig at vi faktisk legger ut alle som fins!)

Vi legger til grunn at sensorveiledninger ikke er opphavsrettslig beskyttet.

Særlig om oppgaver og sensorveiledninger til kontinuasjonseksamen

Rammebetingelsene er ikke annerledes for kontinuasjonseksamen enn de var for ordinær eksamen. Vi vet at undervisere i noen tilfeller ikke ønsker *kontinuasjonseksamensoppgaver* publisert, ettersom de gjerne nyttes senere som utgangspunkt for andre typer oppgaver. Dette kan likevel ikke begrunne at oppgavene unntas fra innsyn etter offl. Når de først er tilgjengelig på denne måten, er det neppe noen grunn til ikke å publisere dem på samme måte som ordinære eksamensoppgaver.

For sensorveiledninger gjelder også det samme for kontinuasjonseksamen som for ordinær eksamen. Forskjellen oppstår idet det ikke alltid blir skrevet sensorveiledninger til kontinuasjonseksamen, siden det ofte bare er én kommisjon der, og det sentrale formålet med veiledningen faller bort. I praksis har vi altså sjelden sensorveiledninger til kontinuasjonseksamen, men hvis vi har det, skal de behandles på samme måte som sensorveiledninger til ordinær eksamen.

Skriftlig undervisningsmateriell

Disposisjoner og annet materiell til forelesninger o.l.

Etter offl § 2 er ikke undervisningsmateriell omfattet av offl. De gjelder – i motsetning til eksamensoppgaver og sensorveiledninger – ikke saker der vi «gjer enkeltvedtak eller utferdar forskrift».

Vi har en friere vurdering av hva vi ønsker å gjøre med undervisningsmaterialet. Denne vurderingen tilligger den enkelte vitenskapelige som har frambragt materialet. I punkt 1.4.2 i «Rettighetspolitikk ved Universitetet i Bergen»² fra 2009 vises det til Åndsverkslovens § 1 for en slik konklusjon. I kapittel 3 er

² <http://www.uib.no/ledelsen/75377/rettighetspolitikk-ved-universitetet-i-bergen>

dette nærmere behandlet: Universitetet må anses å ha rett til å nytte materialet i undervisningen – i praksis er det oftest opphavsmannen/-kvinnen selv som bruker det. Det skilles mellom materiale som er utviklet for *generell bruk* og det som er utviklet for *egen undervisning*. Det første vil universitetet som hovedregel kunne bruke også etter at vedkommende opphavsperson er sluttet – motsatt for det andre. Se også avsnittet Rettslig grunnlag over.

Her går vi ikke nærmere inn på dette, for eksempel berøres ikke vitenskapelige artikler til bruk i undervisningen. Slike forhold utredes av UiB sentralt og håndteres konkret av UB og litteraturkiosken og er ikke av interesse for formålet her. I enkelttilfeller der opphavspersonen ønsker å gjøre tilgjengelig upubliserte artikler e.l., er det den enkeltes avgjørelse og vedkommende må selv ta stilling til hvordan det skal gjøres tilgjengelig og for hvem.

Selv om den enkelte ansatte selvsagt bestemmer om, eventuelt hvor og hvordan, ordinært undervisningsmateriale skal publiseres, bør fakultetet kunne gi *råd og anbefalinger*. Hovedsakelig fordi den enkelte ikke alltid har et reflektert forhold til mediene, men også fordi det er ønskelig med en viss standardisering av modellen for publisering.

Slik vår studiemodell og våre kurser er, har vi betydelig gjenbruk av undervisningsmateriale. Det er pedagogiske og faglige argumenter både for å gjøre materialet *mye* tilgjengelig, og for å gjøre det *lite* tilgjengelig.

I alle fall må materialet gjøres **tilgjengelig i MittUiB for studenter som er meldt til eksamen i det aktuelle kurset**. Vi har neppe lenger materiell som bare distribueres på papir. Dersom det er materiell som gjelder mer generelt, må det enten legges på hvert enkelt av de aktuelle kursene, eller gjøres tilgjengelig for alle UiB-studenter.

For materiell som er designet for et spesielt kurs, har vi også et hensyn til studenter på andre kurser som ønsker tilgang til annet undervisningsmaterie. De har ikke en rettighet som trumfer opphavspersonens rettigheter, men de representerer et argument opphavspersonen kan ønske å ta med i sin vurdering.

Det er neppe aktuelt å gjøre slikt materiale tilgjengelig på åpne nettsider (<http://www.uib.no/jur>). Da står vi med alternativet «alle UiB-studenter» hvis andre enn kursets egne skal ha tilgang. Alternativet med å legge materiale på alle andre kurs bør i praksis utelukkes.

Tidsaspektet er også et tema her: Hvor lenge skal materialet være tilgjengelig? Er det for eksempel relevant at en student på JUS123 Forvaltningsrett II ønsker fortsatt tilgang til det han/hun hadde tilgjengelig året før (eller før det igjen) på JUS111 Forvaltningsrett I? Det er utvilsomt opphavspersonen som bestemmer hvordan dette skal gjøres, spørsmålet er hvilken policy/tilråding fakultetet skal ha, og hva det kan/skal legges til rette for teknisk. I motsetning til MiSide, kan studenter i MittUiB ikke selv hente opp andre kurs, eventuelt gamle kurs, og melde seg inn i dem for å få tilgang på materiale som ligger der. Det innebærer at materiale som publiseres på et kurs, som hovedregel er tilgjengelig fra kurset lanseres (materialet publiseres) det aktuelle semesteret, til det stenger ved semesterslutt. Det kan settes spesifikke start- og stoppdatoer innenfor disse rammene. Det fins også tekniske muligheter for å holde et kurs «åpent» - det vil innebære at alle med UiB-konto har tilgang på det som publiseres der – også etter «utløpsdato». Dette vil neppe være en aktuell modell for vårt formål.

Det er ikke en vesensforskjell på skriftlig materiale og film- og lydfiler. På samme måte som vi eventuelt kan skille mellom ulike typer skriftlig materiale, kan vi skille mellom ulike typer formater/medier. To forhold er særegent for filmet materiale og lydfiler: De vil stort sett være noe mer etterspurt enn skriftlig materiale – også utenfor kurset det rettes mot. Og det ligger spesielle avtaler med den enkelte underviser til grunn for ordningen med rutinemessig filming av undervisningen. Det tilsier at fakultetet bør være svært restriktiv med å legge føringer i retning av «mer-publisering» av slike. Det gjelder selv om etterspørselen altså er stor. Her tilrås at slikt materiale gjøres tilgjengelig utelukkende for det aktuelle kurssets studenter.

Kursoppgaver

Gode grunner taler for å forholde seg på samme måte til disse, som det som gjøres gjeldende for eksamensoppgaver. Kursoppgavene inngår på samme måte i grunnlaget for enkeltvedtak, og er underlagt innsynsrett etter offl. Det vil derfor ikke være aktuelt å anse dem som skjermet eller egnet til gjenbruk.

Andre oppgaver (arbeidsgruppeoppgaver, frivillige oppgaver) blir imidlertid å anse som annet undervisningsmaterie, ettersom de ikke danner grunnlag for enkeltvedtak.

Veiledninger til oppgaver

Veiledninger til retting/kommentering av kursoppgaver må med hensyn til offl. behandles som sensorveiledninger. Godkjenning/underkjenning av kursoppgaver er enkeltvedtak, og retteveiledningene knytter seg direkte og tett til disse sakene og vedtakene i dem. ***De vil altså være tilgjengelig ved innsynsbegjæring.***

Veiledninger til oppgaver som ikke er *eksamen*, reguleres imidlertid ikke av universitets- og høyskoleloven, og det er ikke påkrevet etter universitets- og høyskoleloven å gjøre dem kjent for studentene.

Avveilingen blir da om vi skal henvise interessen for slike til innsynsbegjæring, eller gi samme tilråding som for sensorveiledninger. Erfaringen til nå er at vi svært sjelden får spørsmål etter retteveiledninger til kursoppgaver. Rådet er derfor at disse **inntil videre ikke publiseres** – det er en rent pragmatisk vurdering. Hvis det viser seg at etterspørselen endres, kan dette eventuelt revurderes og vi kan nytte samme modell som for sensorveiledninger.

Veiledninger til *arbeidsgruppeledere* – både veiledninger til oppgaver og eventuelt til andre deler av deres virke – vil være å betrakte som annet undervisningsmateriale med hensyn til rettstilstanden. Det kan imidlertid være gode grunner til å behandle disse annerledes enn det undervisningsmaterialet som er rettet mot *studentene*. Dette er en faglig vurdering som antakelig best kan gjøres generelt og felles for alle slike veiledninger. Det mest nærliggende er antakelig å ikke gjøre dette tilgjengelig utover den snevre kretsen av arbeidsgruppeledere det er rettet mot, dvs. verken på emnet i MittUiB eller i andre MittUiB-sider (og selvsagt ikke på åpne nettsider). Det er imidlertid den enkelte opphavsperson som råder over materialet, og kan velge å publisere dersom de ønsker det. Det må fortrinnsvis bli tale om unntakstilfeller som organiseres enkeltvis.

Konklusjon

Vi kan tenke oss en matrise der vi setter opp typer materiale og type publisering, og haker av for de arenaene som skal nyttes/ anbefales nyttet for ulike typer materiale. Her er et *forslag*:

	Mitt UiB		Ordinært innsyn etter offl.	Publisert på fakultetets nettsider
	Meldte i emnet	Alle UiB-studenter		
Eksamensoppgaver	JA	NEI	JA ³	JA
Obligatoriske kursoppgaver	JA	NEI	JA ³	NEI
Sensorveiledninger	JA	NEI	JA ³	JA
Retteveiledninger til kursoppgaver	NEI	NEI	JA ³	NEI
Skriftlig undervisningsmateriale, spesifikt pr kurs	JA	NEI	NEI	NEI
Skriftlig undervisningsmateriale, generelt	JA	JA ⁴	NEI	NEI
Filmet undervisningsmateriale, spesifikt pr kurs	JA	NEI	NEI	NEI
Filmet undervisningsmateriale, generelt	JA	JA? ⁴	NEI	NEI

Forslag

For eksamensoppgaver, sensorveiledninger, obligatoriske kursoppgaver og veiledninger til slike, vedtas publiseringsrutiner som angitt i matrisen over.

For øvrig undervisningsmaterieell og eventuelt annet, vedtas en policy og tilråding som angitt i matrisen. Her er opphavspersonens rettigheter avgjørende, og vedkommende bestemmer om, hvor og hvordan publisering skal skje.

[Tilbake til sakslisten](#)

³ Underlagt offl.

⁴ Hensynet som begrunner et eventuelt «JA» her, er at det ellers vil være et stort arbeid å gjøre dette tilgjengelig på samtlige kurser – dvs for alle våre egne studenter. Det er heller ikke noen åpenbar grunn til å «skjerme» det fra andre grupper studenter ved UiB. Eksempel på materiale er «Krav til skriftlige arbeider på masterstudiet i rettsvitenskap ved Det juridiske fakultet i Bergen.» Det kan likevel være grunn til å velge en annen tilråding/hovedregel for filmet materiale.

Sak 54/16

Norm for sidetall pr studiepoeng i rettsstudiet i Bergen

Det vises til SU-sak 38/16 fra møtet 24. mai. Protokoll med saksnotat fins her:

<http://www.uib.no/sites/w3.uib.no/files/attachments/protokoll-su-20160524.pdf>

I møtet kom det fram ulike synspunkter på forslaget, men ikke noe vesentlig nytt utover det som er dekket i notatet. SU fattet slikt vedtak i saken:

Studieutvalget ber om å få seg forelagt ny sak i juni, der synspunkter fra møtet er innarbeidet.

På dette grunnlaget er det utarbeidet et nytt **vedtaksforslag**, med henvisning til saksnotatet og diskusjonen i mai-møtet:

1. Bestemmelsen om sidetallsnorm i Studieplan for integrert masterprogram i rettsvitenskap ved Det juridiske fakultet i Bergen endres til: «Hovedlitteraturen skal ha eit omfang på mellom 30 og 60 tekstsider pr. studiepoeng.»
2. Det er ikke meningen at denne endringen i studieplanen skal åpne for en generell og ugrunnet økning av hovedlitteraturen. Den nærmere fastlegging av omfanget på hovedlitteraturen skal skje med grunnlag i en vurdering av den samlede arbeidsbelastningen i emnet. Det skal videre tas hensyn til hvor i studiet emnet er plassert, sånn at hovedlitteraturen i emner som er plassert mot slutten av studiet normalt vil være mer omfattende enn emner tidlig i studiet.
3. Fakultetet går over til treårs-syklus for emneevaluering fra studieåret 2016/2017. Ved første gangs evaluering etter den nye syklusen skal det gjennomføres en bredspektret analyse av den samlede arbeidsbelastningen i emnet. En absolutt norm for sidetallsbegrensing av hovedlitteraturen er alene og i seg selv ikke tilstrekkelig for å sikre at arbeidsbelastningen i emnet er tilpasset antallet studiepoeng.

[Tilbake til sakslisten](#)

Sak 55/16

JUS241 Strafferett Emnebeskrivelse: Læringsmål og litteratur

Vi har mottatt fra de emneansvarlige, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen, forslag til endring i læringsmål og litteratur for JUS241 Strafferett med virkning fra H16.

Endringene i læringsmål er nært knyttet til endringen i litteraturen.

Boken foreligger ikke fra forlaget, men er ventet i tide til kursstart. Søkerne har redegjort for løsning hvis det viser seg at boken likevel ikke foreligger som planlagt:

Til problematikken knytt til endringar i læringsmål/ny bok: Vi har tala med forlaget om problematikken, og forlaget har forståing for den. I samråd meiner vi at det til dømes vil vere ei adekvat løysing at – dersom det likevel skulle verte problem under trykkeprosessen – ei pdf-fil med dei første kapitla som studentane treng, verte gjort tilgjengeleg for dei. Til orientering så er språkvaskar og vårt korrekturarbeid no avslutta, og arbeidet med register og stikkordsregister er òg så godt som i mål. Prosessen er mao godt undervegs, og vi har ikkje støtt på noko som tyder på forseiningar så langt.

Studiedekanan anser at denne løsningen ivaretar studentenes sikkerhet for læremidler på en tilfredsstillende måte, og saken kan fremmes selv om boken ikke foreligger.

Bergen 26.05.2015

Det juridiske fakultet, UiB

v/ Studieutvalet

JUS 241 Strafferett – framlegg til endringar i litteratur og læringsmål

Læringsmåla og litteraturen på JUS241 vart i fjor vår endra i samband med at den nye straffelova skulle tre i kraft 1. oktober 2015. Den sentrale litteraturen vart då den førebelse utgåva av boka Frihet, forbrytelse og straff, ved Linda Gröning, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen (Fagbokforlaget 2015).

I byrjinga av august vil boka liggje føre i ein fullverdig versjon. Det er då naturleg at litteraturen på kurset vert endra til den nye utgåva. Då boka i hovudsak dekkjer inn dei emna som vert teke opp i kurset, ser vi det som tilstrekkeleg å nytte denne boka. To og eit halvt kapittel vert føreslått halde utanfor, og då vil hovudlitteraturen bli på ca 700-750 sider (eksakt sidetal har vi ikkje før forlaget er kome lenger i formatteringa av manuskriptet).

Det er samstundes lagt opp til at kurset skal byggje på aktiv kjeldebruk frå studentane, knytt til dei emna og straffeboda som vert framheva i læringsmåla. Både i førelesingane og særleg i seminara bil vi leggja stor vekt på at studenten orienterer seg i førearbeid og rettspraksis. Det inneber i seg sjølv ei stor lesemengd for studentane, noko som det bør takast omsyn til i omfanget av pensumlitteraturen.

Som støttelitteratur føreslår vi dei kapitla i Matningsdal si bok Norsk spesiell strafferett (annonsert ny utgåve sommaren 2016) som omtalar dei straffeboda som kurset særleg vil ta for seg. Som kjernelitteratur vil denne bli vesentleg for omfattande, sjølv med ei eventuell utviding av pensumomfanget. Dessutan vil mykje av stoffet, særleg det som gjeld straffelova sin allmenne del, overlappa med det som står i Frihet, forbrytelse og straff. Når vi ikkje set Matningsdal si bok som kjernelitteratur, er det òg fordi mykje av det som står i den boka også truleg vil ligge ute på www.rechtsdata.no. Det bør då vere opp til den einskilde studenten korleis vedkommande vil arbeide med desse alternativa.

Vi føreslår også visse mindre endringar i læringsmåla. Desse vert føreslått for å tilpassa teksten betre til systematikken i den nye boka.

Vedlagt er vårt forslag til læringsmål (der endringane kjem fram i Word-fila) og litteratur frå og med haustsemesteret 2016. Vi legg også ved kopi av innhaldslista.

Med venleg helsing

Jørn Jacobsen

Erling Johannes Husabø

Læringsutbytte

Etter at kurset er gjennomført forventes studenten å ha følgende læringsutbytte:

Studenten skal ha *kunnskap* om

- strafferettens begrunnelser
- hovedtrekkene ved forholdet mellom strafferetten og statsforfatningsrett og folkerett, herunder menneskerettigheter
- de alminnelige vilkårene for straffansvar, slik som
 - krav om en kriminalisert gjerning, inkludert krav til forsett ~~eller~~ uaktsomhet, ~~og~~ reguleringen av medvirkning og forsøk og straffelovgivningens geografiske rekkevidde
 - rettferdiggjøringsgrunner, ~~særlig~~ slik som nødverge og nødrett,
 - unnskyldningsgrunner, ~~slik som~~ særlig utilregnelighet og rettsvillfarelse
 - Andre ~~regler av betydning~~ regler grenser for straffansvaret, særlig prinsippene for hva som utgjør én eller flere lik som sammenstøt av forbrytelser
- tolkning og anvendelse av straffebud, med særlig vekt på reglene i straffeloven-2005 om:
 - Tortur (§§ 174-175)
 - Narkotikaovertrедelser (§§ 231-232)
 - Voldslovbrudd mv. (§§ 271-282)
 - Vinningslovbrudd og lignende krenkelser av eiendomsretten (§§ 321-346)
 - Bedrageri (§§ 371-374)
- hovedtrekkene i reaksjonssystemet, reglene om idømmelse av den enkelte reaksjon og valget mellom reaksjonene samt utmåling av straff

Studenten skal ha *ferdigheter* til å kunne

- finne frem til relevante rettskilder ved tolkningen av strafferegler
- analysere, drøfte og ta standpunkt til strafferettslige spørsmål
- forklare straffelovgivningens oppbygning og særtrekkene ved strafferettslig metode
- forklare strafferettens plass i rettssystemet, særlig sammenhengen mellom strafferett og straffeprosess
- forklare forskjellige teorier om strafferettens begrunnelser

Studenten skal også ha utviklet *generell kompetanse* til å

- drøfte og argumentere på en måte som fremhever og tar stilling til moralske og rettspolitiske utfordringer ved bruk av offentlig tvang og sanksjoner
- forstå ulike former for samspill mellom generelle og spesielle regler og mellom vanlig lovgivning, konstitusjonelle og menneskerettslige normer

Læremiddelomtale

Vurderingsformer

Etter kurset avlegges 6 timers digital skoleeksamen. Informasjon om digital eksamen finnes her:
<http://www.uib.no/utdanning/86719/digital-eksamen#>.

Eksamensspråk

Oppgaven: Norsk

Besvarelsen: Norsk/skandinavisk/engelsk

Tillatte hjelpemidler til eksamen

- Se § 3-5 i Utfyllende regler for studier ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Bergen: <http://www.uib.no/jur/utdanning/reglement-og-prosedyrer/reglement-i-utdanningssaker-ved-det-juridiske-fakultet/utfyllende-regler-for-studier-ved-det-juridiske-fakultet-universitetet-i-bergen>
<http://www.uib.no/jur/utdanning/reglement-og-prosedyrer/reglement-i-utdanningssaker-ved-det-juridiske-fakultet/utfyllende-regler-for-studier-ved-det-juridiske-fakultet-universitetet-i-bergen>

Tillatte hjelpemidler utover nevnte § 3-5

- Politiinstruksen
- Påtaleinstruksen
- Særtrykk av straffeloven av 1902
- Særtrykk av straffeloven av 2005
- Særtrykk av straffeprosessloven 1981
- Særtrykk av domstolloven 1915
- Særtrykk av tvisteloven 2005

Kjernelitteratur:

Linda Gröning, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen: Frihet, forbrytelse og straff: En systematisk fremstilling av norsk strafferett, [Fagbokforlaget 2016, unntatt kap. 25, kap. 29.6-8 og kap. 32.](#)

Støttelitteratur:

Magnus Matningsdal: Norsk spesiell strafferett. [Fagbokforlaget 2016, kap. 3, 5-14, 28-40 og 43-44.](#)

FRIHET, FORBRYTELSE OG STRAFF

Innholdsfortegnelse

1	Hva er strafferett?	2
1.1	Introduksjon	2
1.2	Noen utviklingslinjer	3
1.3	Forbrytelse og straff	5
1.3.1	Begrepenes sentrale betydning	5
1.3.2	Formelle definisjoner	5
1.3.3	Materielle definisjoner	8
1.4	Strafferettens regler	10
1.4.1	Straffelovgivningen	10
1.4.2	Straffebudene	11
1.4.3	Straffelovens alminnelige del	13
1.4.4	Sammenhengen med andre rettsregler	15
1.5	Strafferettens institusjoner og aktører	17
1.5.1	Strafferettssystemet	17
1.5.2	Lovgivning	17
1.5.3	Etterforskning og påtale	18
1.5.4	Rettergang og dom	20
1.5.5	Straffegjennomføring	23
1.6	Strafferettssvitenskapens oppgaver	24
1.7	Bokens karakter og oppbygning	26
2	Hvorfor har vi strafferetten?	29
2.1	Introduksjon	29
2.2	Spørsmålet om strafferettens begrunnelse	30
2.3	De sentrale posisjonene	32
2.4	Diskusjonene i norsk strafferettstenkning	37
2.5	En begrunnelse ut fra rettsordenens verdigrunnlag	42
2.5.1	Utgangspunktene for posisjonen	42
2.5.2	Respekten for enkeltmennesket som grunnpremiss	42
2.5.3	Strafferettens hovedfunksjon: å sikre individvern	44
2.5.4	Strafferettens forskjellige delfunksjoner – en oversikt	45
2.6	Fastlegging av handlingsnormer	46

2.6.1	Kriminaliseringens sentrale rolle	46
2.6.2	Individvern som orienteringspunkt for kriminalisering.....	47
2.7	Reaksjon på normbrudd	50
2.7.1	Reaksjon som en nødvendig oppgave.....	50
2.7.2	Straffen som respons: skyldprinsippet.....	50
2.7.3	Realisering av straffetrusselen gjennom strafferettssystemet	51
2.8	Strafferettens preventive funksjoner	52
2.8.1	Behovet for å påvirke fremtidige handlingsvalg	52
2.8.2	Strafferettens allmennpreventive funksjon	52
2.8.3	Strafferettens individualpreventive funksjon	54
2.9	Kriminalitetsforebygging utenfor strafferetten.....	56
2.10	Kunne vi avskaffet strafferetten?	56
3	<i>Strafferettens konstitusjonelle rammer</i>	58
3.1	Introduksjon	58
3.2	Oversikt over kravene til lovgivning, rettergang og dom	59
3.3	Betydningen av straffebegrepet.....	61
3.4	Kravet om lovhjemmel	63
3.4.1	Lovskravets begrunnelse og adressater	63
3.4.2	Krav om formelt lovgrunnlag.....	65
3.4.3	Krav til presisjon	68
3.4.4	Forbud mot analogi og sterkt utvidende tolkning.....	70
3.5	Forbudet mot tilbakevirkende lover.....	74
3.5.1	Tilbakevirkning til skade	74
3.5.2	Tilbakevirkning til gunst.....	77
3.6	Krav til strafferettens innhold	78
3.6.1	Utgangspunkt: respektere og sikre alles menneskerettigheter	78
3.6.2	Plikt til å kriminalisere og straffe.....	79
3.6.3	Skranker for hva som kan kriminaliseres.....	82
3.6.4	Forbud mot straff uten skyld.....	85
3.6.5	Skranker for straff og straffegjennomføring	86
3.6.6	Proporsjonalitet mellom forbrytelse og straff	88
4	<i>Strafferettens internasjonalisering</i>	90
4.1	Introduksjon	90
4.2	Forholdet mellom norsk strafferett og folkeretten	91
4.3	Den internasjonale strafferetten.....	93
4.3.1	Utviklingen innenfor folkeretten.....	93
4.3.2	Innflytelsen på norsk strafferett.....	95
4.4	Transnasjonal strafferett.....	96
4.4.1	Utviklingen innenfor folkeretten.....	96
4.4.2	Innflytelsen på norsk strafferett.....	98

4.5	EU-strafferetten	101
4.5.1	Utviklingen innenfor EU-retten	101
4.5.2	Innflytelsen på norsk strafferett	103
4.6	Utfordringer for norsk strafferett	105
5	Generelt om kriminaliserte gjerninger	110
5.1	Introduksjon	110
5.2	Det faktiske grunnlag for vurderingen	111
5.3	Handling, gjerning og gjerningsbeskrivelse	111
5.4	Ulike delemner knyttet til vilkåret om en kriminalisert gjerning	116
5.5	Sammenhengen mellom emnene i del II: Et eksempel	120
6	Gjerningsbeskrivelser – tolking og forståelse	122
6.1	Introduksjon	122
6.2	Hovedperspektiver ved tolking av gjerningsbeskrivelser	123
6.2.1	Ordlydstolking	123
6.2.2	Systematisk tolking	125
6.2.3	Formålsrettet tolking	127
6.3	Det vernede rettsgodet	129
6.4	Innvirkningen på det aktuelle rettsgodet	133
6.4.1	Presentasjon av klassifiseringen	133
6.4.2	Skadestraftebud	134
6.4.3	Farestraftebud	135
6.4.4	Straftebud uten konsekvenselement	136
6.4.5	Sammensatte straffebed	137
6.5	Andre typer gjerningselementer	139
6.5.1	Generell oversikt	139
6.5.2	Gjerningspersonen	141
6.5.3	Gjerningsobjektet	142
6.5.4	Konteksten	144
6.5.5	Handlemåten	145
6.5.6	Kunnskapselementer	146
6.5.7	Uttrykkelige rettsstridsselementer	148
6.6	Presisering av ubestemthet i gjerningsbeskrivelsen	151
6.6.1	Om ubestemthet som tolkingsutfordring	151
6.6.2	Skyldprinsippet som tolkingsmoment	152
6.6.3	Effektivitet som tolkingsmoment	154
6.6.4	Tvil i favør av tiltalte?	156
7	Årsaks- og farekrav	158
7.1	Introduksjon	158
7.2	Årsakskrav i straffeloven	159
7.3	Hva innebærer et årsakskrav?	162

7.3.1	Utgangspunkt	162
7.3.2	Betingelseslæren og kritikken av den.....	163
7.3.3	Fokus på det faktiske hendelsesforløpet.....	165
7.3.4	Nærmere om ulike former for årsakssammenheng.....	165
7.3.5	Årsakskravets startpunkt (den forutgående handling) og endepunkt.....	170
7.3.6	Adekvanskravet	172
7.4	Farekrav i straffeloven.....	174
7.5	Hva innebærer et farekrav?.....	176
7.5.1	Utgangspunkt	176
7.5.2	Konkret og abstrakt fare.....	178
7.5.3	Nærmere om graden av mulighet for skade	180
7.5.4	Krav til den forutgående handlingen.....	183
7.5.5	Krav til hvem eller hva faren skal rette seg mot.....	183
8	Særlige rettsstridsvurderinger	185
8.1	Introduksjon	185
8.2	Rettsstridsbegrepet	185
8.3	Generelle utgangspunkter om innskrenkende tolking	190
8.3.1	Innskrenkende tolkning begrenser den kriminaliserte gjerning	190
8.3.2	Hovedregelen er at straffebud ikke tolkes innskrenkende	192
8.3.3	Handlingen fremstår som normal	194
8.3.4	Handlingen er vernet av menneskerettsbestemmelser.....	197
8.3.5	Handlingen er rettet mot personen selv	199
8.4	Krav om uakseptabel risiko	200
8.4.1	Generelle utgangspunkt	200
8.4.2	Når foreligger det en uakseptabel risiko?	202
8.4.3	Nærmere om handlinger der rettsgodet allerede er i fare	205
8.5	Samtykkets betydning for rettsstridsvurderingen	205
8.5.1	Generelle utgangspunkt	205
8.5.2	Samspillet mellom samtykke og andre rettsstridsvurderinger	206
8.5.3	Samtykke-elementer i gjerningsbeskrivelsene.....	208
8.5.4	Nærmere vurderinger av samtykkets relevans	209
8.5.5	Krav til et virksomt samtykke	214
8.5.6	Tilbakekall og annet bortfall av et samtykke.....	217
9	Forsettskravet.....	219
9.1	Introduksjon	219
9.2	Bakgrunn og begrunnelse	221
9.3	Forsettsbegrepet	223
9.4	Forsettskravets nærmere innhold	226
9.4.1	Oversikt over forsettsformene	226
9.4.2	Hensiktsforsett	227
9.4.3	Visshets- og sannsynlighetsforsett	229
9.4.4	Eventuelt forsett (dolus eventualis)	233

9.4.5	Bevis for forsett	237
9.5	Dekningsprinsippet og dets modifikasjoner	238
9.5.1	Generelt om dekningsprinsippet	238
9.5.2	Forlengede forsettskrav	242
9.5.3	Gjerningselementer som er unntatt fra forsettskravet	242
9.6	Fingering av forsett ved selvforskyldt rus.....	244
9.6.1	Utgangspunkt	244
9.6.2	Vilkår for fingering av forsett.....	246
9.6.3	Bør forsett kunne fingeres?.....	249
9.7	Grensedragningen mellom faktisk uvitenhet og rettsuvitenhet	250
9.7.1	Om problemet og løsningen på det etter straffeloven 1902.....	250
9.7.2	Faktisk uvitenhet og rettsuvitenhet i straffeloven 2005	252
9.7.3	Hvilken bestemmelse skal anvendes i det enkelte tilfellet?	254
10	Uaktsomhetsansvar	256
10.1	Introduksjon	256
10.2	Bakgrunn og begrunnelse.....	259
10.3	Forsvarlighetsvurderingen.....	262
10.3.1	Utgangspunkt	262
10.3.2	Rolleforventningen som startpunkt	264
10.3.3	Momenter i forsvarlighetsvurderingen	267
10.3.4	Er uaktsomhetsnormen relativ?.....	271
10.4	Kunnskapselementet: Bevisst og ubevisst uaktsomhet.....	273
10.4.1	Kunnskapskravet gjør seg også gjeldende ved uaktsomhet	273
10.4.2	Bevisst og ubevisst uaktsomhet	274
10.4.3	Nærmere om bebreidelsen for avviket fra forsvarlig opptreden	276
10.5	Dekningsprinsippet ved uaktsomhetsansvar.....	279
10.6	Uaktsomhetsansvar og rettsuvitenhet	280
10.7	Straffansvar for grov uaktsomme handlinger.....	280
11	Unnlatelsesansvar	283
11.1	Introduksjon	283
11.2	Bakgrunn og begrunnelse.....	284
11.2.1	Noen klassiske problemstillinger.....	284
11.2.2	Noen hovedlinjer i norsk strafferettsteori	285
11.2.3	Vår innfallsvinkel	287
11.3	Det generelle hjemmelskravet: Når er ordlyden vid nok?.....	290
11.3.1	Utgangspunkt	290
11.3.2	Rene unnlatelsesstraffebud	291
11.3.3	Andre straffebud som kan ramme unnlatelser	293
11.4	Årsakskravet: Hindringssammenheng	294
11.5	Tilknytningskravet	297

11.5.1	Utgangspunkt	297
11.5.2	Særlig tilknytning til den eller det som straffebudet verner.....	297
11.5.3	Særlig tilknytning til faresituasjonen.....	301
11.6	Den særlige rettsstridsvurderingen: Rimelig å kreve aktiv handling?	307
11.7	Særlig om forsettskravet	310
11.8	Unnlatelser som grunnlag for uaktsomhetsansvar.....	311
12	Medvirkningsansvar.....	313
12.1	Introduksjon	313
12.2	Bakgrunn og begrunnelse.....	314
12.2.1	To hovedmodeller for medvirkningsansvar	314
12.2.2	Straffeloven 1902 og straffeloven 2005.....	316
12.2.3	Hvordan kan medvirkningsansvaret begrunnes?.....	317
12.3	Sondringen mellom hovedgjerning(er) og medvirkning.....	318
12.3.1	Betydningen av sontringen.....	318
12.3.2	Hva er «overtredelsen» i straffeloven § 15.....	319
12.3.3	Straffebud som gjør forskjell på hovedgjerning og medvirkning.....	322
12.4	Grunnkrav til medvirkningsansvar	323
12.4.1	Innledning.....	323
12.4.2	Årsakskravet: medvirkende årsaksforhold.....	324
12.4.3	Rettsstridskravet	327
12.4.4	Forsettskravet.....	329
12.5	Fysisk medvirkning	332
12.5.1	Utgangspunkt	332
12.5.2	Medvirkning knyttet til middelet for forbrytelsen	332
12.5.3	Medvirkning knyttet til stedet for forbrytelsen	333
12.5.4	Medvirkning knyttet til gjerningssubjektet	334
12.5.5	Medvirkning knyttet til gjerningsobjektet	335
12.6	Psykisk medvirkning	336
12.6.1	Utgangspunkt	336
12.6.2	Medvirkning ved ordre, oppfordring eller oppmuntring	338
12.6.3	Medvirkning ved råd og informasjon	339
12.6.4	Medvirkning gjennom avtale om forbrytelse.....	340
12.6.5	Er det nok å være til stede?.....	341
12.7	Passiv medvirkning.....	342
12.8	Uaktsom medvirkning	343
12.9	Prinsippet om en selvstendig vurdering av hver deltaker	345
13	Forsøksansvar	347
13.1	Introduksjon	347
13.2	Bakgrunn og begrunnelse.....	349
13.2.1	«Subjektiv» eller «objektiv» forsøkslære?	349
13.2.2	Fra kriminalloven 1842 til straffeloven 2005	350

13.2.3	Hvordan kan forsøksansvaret nærmere begrunnes?	352
13.3	Forsøkets øvre grense: Fullbyrdet forbrytelse	355
13.4	Kravet om fullbyrdelesforsett	356
13.5	Forsøkets nedre grense: Nærhet til fullbyrdelsen	358
13.5.1	Utgangspunkt	358
13.5.2	Diskusjonen om «objektive» og «subjektive» momenter	359
13.5.3	Vurderingsgrunnlaget: Det som er gjort og det som gjenstår	361
13.5.4	Vurderingskriteriene	362
13.6	Utjenlige forsøk	370
13.7	Straffebud som rammer forsøk direkte	372
13.8	Forsøk på medvirkning	374
13.9	Særlige straffebud som rammer forberedelser	377
14	<i>Straffelovgivningens geografiske rekkevidde</i>	382
14.1	Introduksjon	382
14.2	Geografiske begrensninger i gjerningsbeskrivelsen	384
14.3	Lokalisering av gjerningen	385
14.4	Territorial jurisdiksjon og flaggstatsjurisdiksjon	389
14.5	Eksterritorial jurisdiksjon	391
14.5.1	Utgangspunkt	391
14.5.2	Hovedregelen om dobbel straffbarhet	392
14.5.3	Universalprinsippet	393
14.5.4	Det aktive personalprinsippet	395
14.5.5	Statsvernprinsippet og det passive personalprinsippet	397
14.5.6	Traktatregulert jurisdiksjon for øvrig	397
15	<i>Generelt om rettferdiggjøringsgrunner</i>	400
15.1	Introduksjon	400
15.2	Rettferdiggjøringsgrunnene som ansvarskategori	400
15.3	Oversikt over ulike typer rettferdiggjøringsgrunner	404
15.3.1	Utgangspunkt	404
15.3.2	Generelle rettferdiggjøringsgrunner	404
15.3.3	Spesielle rettferdiggjøringsgrunner	405
15.4	Ulike begrunnelser: vern mot fare og vern mot rettsbrudd	407
15.5	Særlig om lovlige krigshandlinger	409
15.6	Betydningen av faktisk uvitenhet	410
16	<i>Nødrett</i>	412
16.1	Introduksjon	412
16.2	Situasjonskravet	414

16.2.1	Vernede interesser	414
16.2.2	Fare for skade	415
16.3	Formålsskravet	418
16.4	Subsidaritetskravet	419
16.5	Proporsjonalitetskravet	421
16.5.1	Generelle utgangspunkter	421
16.5.2	Ulike elementer i interessavveiningen	422
16.5.3	Kravet til interesseovervekt	424
16.5.4	Noen typiske interessekonflikter	426
16.5.5	Respekt for «rettsordenens spilleregler»	428
16.5.6	Respekt for menneskeverdet	432
16.6	Særlig om motstridende interesser på «samme hånd»	434
17	Nødverge	437
17.1	Introduksjon	437
17.2	Situasjonskravet	438
17.2.1	Vernede interesser	438
17.2.2	Ulovlig angrep	439
17.2.3	Nærmere om angrepets aktualitet	442
17.3	Formålsskravet	444
17.4	Subsidaritetskravet	446
17.5	Proporsjonalitetskravet	448
17.5.1	Generelle utgangspunkter	448
17.5.2	Ulike elementer i interesseavveiningen	449
17.5.3	Noen typiske nødvergetilfeller	451
17.6	Nødverge mot offentlige tjenestehandlinger	455
17.7	Lovlig pågripelse mv.	457
18	Selvtekt	460
18.1	Introduksjon	460
18.2	Situasjonskravet	461
18.3	Formålsskravet	462
18.4	Rimelighetskravet	463
18.5	Særlige vilkår for bruk av fysisk makt	465
19	Generelt om unnskyldningsgrunner	468
19.1	Introduksjon	468
19.2	Unnskyldningsgrunner som ansvarskategori	468
19.3	Oversikt over ulike typer unnskyldningsgrunner	471
19.3.1	Generelle unnskyldningsgrunner	471
19.3.2	Spesielle unnskyldningsgrunner	472

20	Utilregnelighet.....	474
20.1	Introduksjon	474
20.2	Bakgrunn og begrunnelse.....	475
20.2.1	Hvorfor bør vi ha utilregnelighetsregler?.....	475
20.2.2	Hvordan bør utilregnelighetsreglene utformes?	477
20.3	Gjeldende utilregnelighetsregler: utgangspunkt.....	478
20.4	Kriminell lavalder	481
20.4.1	Generelt om lav alder som unnskyldningsgrunn	481
20.4.2	Straffelovens aldersgrense på 15 år	482
20.5	Psykose.....	483
20.5.1	Generelt om psykisk sykdom som unnskyldningsgrunn	483
20.5.2	Straffelovens psykosevilkår	484
20.5.3	Kritikk og endringsforslag.....	486
20.6	Sterk bevissthetsforstyrrelse.....	487
20.6.1	Generelt om bevissthetsforstyrrelse som unnskyldningsgrunn	487
20.6.2	Straffelovens vilkår om «sterk bevissthetsforstyrrelse».....	488
20.7	Høygradig psykisk utviklingshemming	490
20.7.1	Generelt om psykisk utviklingshemming som unnskyldningsgrunn	490
20.7.2	Straffelovens vilkår «psykisk utviklingshemmet i høy grad»	491
20.8	Særlig om rus og utilregnelighet.....	492
20.8.1	Rekkevidden av § 20 andre ledd	492
20.8.2	Vilkår for at den rusutløste tilstanden ikke skal unnskyldes.....	493
20.8.3	Noen kritiske bemerkninger.....	494
21	Rettsuvidenhet	496
21.1	Introduksjon	496
21.2	Bakgrunn og begrunnelse.....	497
21.3	Når foreligger en rettsuvidenhet.....	501
21.3.1	Utgangspunktet: «uvidenhet om rettsregler»	501
21.3.2	Uvidenhet om at «handlingen er ulovlig».....	503
21.4	Aktsomhetskravet	506
21.4.1	Utgangspunkt	506
21.4.2	Aktsomhetsterskelen.....	507
21.4.3	Forhold ved den aktuelle rettslige reguleringen.....	510
21.4.4	Gjerningspersonens opptreden.....	512
21.4.5	Gjerningspersonens stilling og personlige forutsetninger	515
22	Noen andre unnskyldningsgrunner.....	518
22.1	Introduksjon	518
22.2	Overskridelse av nødrett, nødverge og selvtekt.....	518
22.3	Provokasjon.....	521
22.4	Jevnbyrdighet i alder og utvikling ved seksualforbrytelser	525

23	Generelt om andre grenser for straffansvar.....	529
24	Særlige frifinnelsesgrunner.....	531
24.1	Introduksjon	531
24.2	Sprøyterom for heroinavhengige	532
24.3	Ulovlig handlingsprovokasjon fra politiet	533
24.4	Skjult handlingsprovokasjon fra private	538
24.5	Retorsjon	539
24.6	Tilbaketreden fra forsøk	541
24.6.1	Utgangspunkt	541
24.6.2	Begrunnelsen for regelen	541
24.6.3	Tilbaketreden fra ufullendt forsøk	543
24.6.4	Tilbaketreden fra fullendt forsøk	544
24.6.5	Tilbaketreden fra forsøk på medvirkning	546
24.6.6	Tilbaketreden fra forberedelseshandlinger?	548
24.7	Forebygging eller gjenoppretting av skade	549
25	Foreldelse av straffansvar	551
25.1	Utgangspunkt	551
25.2	Hvilke straffbare handlinger kan foreldes?	552
25.3	Foreldelsesfristen	553
25.4	Startpunktet for foreldelsesfristen	554
25.5	Avbrytelse av foreldelsesfristen	555
26	En eller flere forbrytelser?	557
26.1	Introduksjon	557
26.2	Prinsipielle utgangspunkter	560
26.3	Videre tilnærming til problemstillingen	563
26.3.1	Utgangspunkt	563
26.3.2	Den tradisjonelle læren om «ideal- og realkonkurrens»	563
26.3.3	Vår infallsvinkel	566
26.4	Bruk av ett eller flere straffebud?	567
26.4.1	Hva er ett «straffebud»?	567
26.4.2	Avklaring fra lovgiver	568
26.4.3	Full dekning av de krenkede rettsgodene	569
26.4.4	Full dekning av de ulike krenkelsesmåtene	571
26.4.5	Særlig om straffebud i spesiallovgivningen	573
26.5	Ett eller flere brudd på samme straffebud?	575
26.5.1	Utgangspunkt	575
26.5.2	Krenkelser av ett straffebud overfor flere rettsgodebærere	575
26.5.3	Særlig om «fortsett forbrytelse»	578

26.5.4	Særlig om straffebud med separate alternativer i handlenormen	582
26.6	Feiltreff	583
27	Generelt om strafferettens reaksjonssystem	587
27.1	Introduksjon	587
27.2	Skyldprinsippet som reaksjonslærens bærende idé	587
27.3	Avveiningen mellom de ulike frihetssfærene	589
27.4	Forholdet mellom lovgiver, domstol og forvaltning i reaksjonssystemet	590
27.5	Den videre systematikken i del VI	592
28	Straffeformene	593
28.1	Introduksjon	593
28.2	Straffeformenes begrunnelse	593
28.3	Fengsel	596
28.3.1	Fengselets historie	596
28.3.2	Fengselsstraffen i dag	598
28.3.3	Fengselsstraff etter gjeldende rett	599
28.3.4	Fullbyrdingsutsettelse (betinget fengsel)	600
28.4	Forvaring	603
28.4.1	En tidsubestemt frihetsstraff for farlige gjerningspersoner	603
28.4.2	Vilkår for forvaring ved alvorlige lovbrudd	604
28.4.3	Vilkår for forvaring ved mindre alvorlige lovbrudd	608
28.4.4	Forvaringens tidsrammer og minstetid	609
28.5	Samfunnsstraff	610
28.5.1	Straff som gjennomføres i samfunnet	610
28.5.2	Vilkår for å idømme samfunnsstraff	611
28.5.3	Timetall, gjennomføringstid og subsidær fengselsstraff	614
28.6	Ungdomsstraff	616
28.6.1	En ny reaksjon for unge lovbytere	616
28.6.2	Nærmere om reaksjonens innhold	616
28.6.3	Vilkår for illeggelse av ungdomsstraff	617
28.6.4	Gjennomføringstid og subsidær fengselsstraff	619
28.7	Bot	620
28.8	Rettighetstap	621
28.8.1	En preventivt begrunnet inndragelse av rettigheter	621
28.8.2	Tap av retten til å ha en stilling eller utøve en virksomhet	622
28.8.3	Forbud mot kontakt	624
28.8.4	Varighet av rettighetstapet mm.	624
29	Andre strafferettslige reaksjoner	626
29.1	Introduksjon	626
29.2	Hva skal regnes som strafferettslige reaksjoner?	626

29.3	Påtaleunntatelse	628
29.4	Overføring til konfliktråd	629
29.5	Straffutmålingsutsettelse og straffutmålingsfrfall	630
29.6	Inndragning	632
29.6.1	Utgangspunkt	632
29.6.2	Inndragning av utbytte	633
29.6.3	Utvidet inndragning	634
29.6.4	Andre former for inndragning	635
29.7	Tap av rett til å føre motorvogn	636
29.8	Særreaksjoner mot utilregnelige	638
29.8.1	Reaksjoner i strafferettens periferi	638
29.8.2	Dom på overføring til tvungen psykisk helsevern	639
29.8.3	Særlig om overføring fra psykisk helsevern til fengsel	642
29.8.4	Dom på tvungen omsorg	643
29.8.5	Ophør av reaksjonene	643
30	Strafferammene	645
30.1	Introduksjon	645
30.2	Den ordinære strafferammen	647
30.2.1	Den øvre ordinære strafferammen	647
30.2.2	Den nedre ordinære strafferammen	649
30.3	Straffebud med gradsinndelt strafferamme	650
30.4	Alminnelige bestemmelser som skjerper strafferammen	651
30.4.1	Oversikt	651
30.4.2	Pådømmelse av flere forbrytelser	652
30.4.3	Gjentagelse	653
30.4.4	Organisert kriminalitet	657
30.5	Alminnelige bestemmelser som senker strafferammen	661
31	Straffutmålingen	664
31.1	Introduksjon	664
31.2	Generelt om Høyesteretts straffutmålingspraksis	665
31.2.1	Høyesterett som straffutmålingsdomstol	665
31.2.2	Høyesteretts fremgangsmåte i straffutmålingen	667
31.3	Premisser i lovgivningen	669
31.3.1	Premisser i straffebudene	669
31.3.2	Alminnelige bestemmelser	672
31.4	Klanderhensyn som styrende moment i straffutmålingen	673
31.4.1	Klander og «straffverdighet»	673
31.4.2	Kravet om forholdsmessighet mellom skyld og straff	674
31.4.3	De nærmere momentene i klandervurderingen	676
31.4.4	Gjentagelse som skjerpende moment – «forstraffer»	681

31.5	Prevensjonshensyn.....	682
31.5.1	Allmennpreventive hensyn	682
31.5.2	Individualpreventive hensyn	684
31.6	Etterfølgende omstendigheter	685
31.7	Et eksempel fra Høyesteretts praksis	688
31.8	Særlig om straffutmåling ved flere forbrytelser	690
32	Straffegjennomføringen	692
32.1	Introduksjon	692
32.2	Straffegjennomføringens kobling til strafferetten	693
32.3	Prinsipielle utgangspunkt	694
32.4	Gjennomføring av fengselsstraff: sentrale regelverk	695
32.5	Straffegjennomføringens rammebetingelse: fengselsstraff som frihetsberøvelse.	697
32.6	Straffegjennomføringens formål og innhold	698
32.6.1	De styrende prinsippene	698
32.6.2	Straffegjennomføringens formål	699
32.6.3	Straffegjennomføringens innhold	701
32.7	Fra innsettelse til løslatelse	703
32.7.1	Innsettelse i fengsel.....	703
32.7.2	Gjennomføring utenfor fengsel.....	705
32.7.3	Former for soningsprogresjon.....	707
32.7.4	Særlig om prøveløslatelse	709
32.8	Nærmere om innholdet i fengselsstraffen	710
32.8.1	Betydningen av fengselsideologi	710
32.8.2	Rammene for de innsattes tilværelse	711
32.8.3	Bruken av kontrolltiltak- og styringsmidler.....	714
32.9	Særtrekk ved gjennomføring av forvaring.....	718
32.9.1	Forvaringens særlige innhold	718
32.9.2	Prøveløslatelse fra forvaring	719
33	Straff for foretak	723
33.1	Introduksjon	723
33.2	Bakgrunn og begrunnelse	724
33.3	Straffesubjektet: Hva er et «foretak»?.....	727
33.4	Kravet om at «et straffebud er overtrådt».....	729
33.4.1	Utgangspunkt	729
33.4.2	Straffebud som kan gi grunnlag for foretaksstraff.....	729
33.4.3	Rekkevidden av de ulike ansvarsvilkårene	730
33.5	Vilkåret om at noen handlet «på vegne av» foretaket.....	734
33.5.1	Utgangspunkt	734
33.5.2	Personell tilknytning	734

33.5.3	Funksjonell tilknytning	735
33.5.4	Konsernforhold	737
33.5.5	Organisasjonsendringer i etterkant av handlingen	738
33.6	Kreves det feil i foretaket og dets ledelse?.....	739
33.7	Kan-skjønnnet	740
33.7.1	Skjønnsmessig helhetsvurdering.....	740
33.7.2	Nærmere om de relevante momentene	742
33.8	Kort om straffereaksjonen	746